

ETICA TEORIEI DREPTULUI ÎNTR-O LUME TEHNOLOGIZATĂ*

THE ETHICS OF THEORY OF LAW IN A TECHNOLOGIZED WORLD

CZU: 340.12:004

DOI: 10.5281/zenodo.6616208

Natalia CRECIUN,
Dr. în drept, lector univ., USM

*„The care of human life and happiness and not their destruction is the first and only legitimate object of good government.”[1]
[Grija pentru viața și fericirea umană, și nu distrugerea lor, este primul și unicul scop legitim al bunei guvernări]
Thomas Jefferson*

Summary

At present, national authorities assume Declarations of good governance and promote a greater involvement in the process of satisfying the public interest through getting closer to social needs and aspirations. However, this has not influenced in a positive manner the level and the degree of happiness of our people, the Republic of Moldova ranking 64th out 146 countries according to the happiness index. Maybe a solution should be found in reshaping on ethical principles the theory of law in a technologized world, in promoting the culture of happiness awareness and the ethics of forming this culture. The role of freedom and education in this journey is crucial.

Keywords: *ethics, theory of law, information technology, good governance, education, happiness*

* *Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, USM.*

Context și actualitate

Subiectul bunei guvernări este unul de actualitate pentru lumea contemporană, având rădăcini în documente internaționale și fiind preluate spre implementare de majoritatea sistemelor juridice europene. Buna guvernare se axează pe identificarea unor strategii și mecanisme eficiente, în măsură a mobiliza capacitățile interne ale unui stat spre realizarea puterii. În termeni abstracti, ne referim la modul de exercitare a puterilor legislativă, executivă și judecătorească într-un stat, astfel încât să fie îndeplinite scopul și sarcinile acestuia. Iar în termen concreți, ne referim la gradul și nivelul de adaptabilitate a funcționalității mecanismului statal la nevoile și așteptările societății, la noile realități și cerințe specifice lumii contem-

porane. În timp ce autoritățile publice naționale adoptă Declarații de bună guvernare, asumându-și și confirmând alinierea la cele mai bune practici și standarde de gestionare a interesului public, Republica Moldova se clasează, în 2022, pe locul 64 (din 146 de state) după indicele fericirii [2].

Nu, autoritățile publice antrenate în asigurarea bunei guvernări nu au îndatorirea de a face oamenii să zâmbescă (experiența de a zâmbi și a râde fiind un criteriu de evaluare a nivelului de fericire [3, p.16]). Și, da, statul are îndatorirea „să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent”, „demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane [fiind] valori supreme [...] garantate” [4, art.1 alin.(3), art. 47 alin.(1)]. Paradoxal, dar „fericirea a devenit metrică, un banc de test cantitativ” și poate fi măsurată pe dimensiune „evaluativă” („evaluarea generală a calității vieții”) și „afectivă” („emoțiile fluctuante [pozitive și negative] într-un anumit moment fixat în timp”) [5, p.63]. Prin urmare, finalitatea bunei guvernări ar trebui să integreze în parcursul de dezvoltare și fericirea individuală a Omului, prin promovarea *culturii conștientizării fericirii* și a *eticii formării acestei culturi*. Predarea unui program de educare a rezistenței, de dezvoltare a deprinderilor emoționale și sociale pe baza principiilor terapiei cognitiv-comportamentale, focusat pe dezvoltarea optimismului realist – în unele școli din Pensilvania, S.U.A., dar și în armata americană [6, p.348] – ar putea să ne pună pe gânduri privitor la misiunea autentică a bunei guvernări.

Drept și tehnologie – dimensiuni interconectate

La etapa actuală corelația dintre știința și practica dreptului, pe de o parte și tehnologia informațională, pe de altă parte, a devenit axiomatică. Fără a diminua din importanța și integralitatea inerente fiecărui domeniu, nu sunt sigură că mai putem vorbi de autosuficiența acestora în parte: metoda cantitativă, implicând utilizarea avantajelor tehnologiilor de ultimă oră, este parte indisolubilă a metodologiei juridice, iar tehnologiile informaționale și de comunicare au nevoie de un cadru adecvat de reglementare. Implementarea noilor procese cantitative în gestionarea operațională a justiției a generat deopotrivă evoluție și riscuri. Înlesnirea procesului științific și comunicațional prin acces larg la surse de informare, facilitarea proceselor în instanțele de judecată prin utilizarea sistemelor automate de distribuție aleatorie a cauzelor spre examinare, adaptarea sistemelor de videoconferință la cerințele actualizate ale unui acces liber la justiție în condiții de Covid-19, tendințele de implementare a sistemului e-dosar, utilizarea semnăturii electronice, a votului electronic, a serviciilor electronice – sunt câteva dintre atuurile digitizării dreptului. Acestea, la rândul lor, sunt însoțite de riscuri majore legate de protecția datelor, crime cibernetice, violarea dreptului la viață privată, *fake news*, plagiat etc. Și, întrucât, la moment, este inimaginabil a detașa cele două spații științifice – dreptul și tehnologiile informaționale (având la bază raționamente de eficiență, dar și de calitate) – încercarea de a echilibra avantajele și dezavantajele (riscurile) ar putea să aibă drept sursă dimensiunea etică. Or, dintre toate normele sociale, norme-

le morale par să dispună de cel mai accentuat grad de acceptabilitate. Moștenite din generații, ele continuă să alimenteze conduite valorice corecte, să soluționeze conflicte, să modereze convingeri religioase divergente, să mențină construcția sistemului dreptului și a sistemului juridic în ansamblu. Fără a nega existența antagonismelor fundamentate pe principii etice, inclusiv dintre cele violente (cum ar fi cazurile așa-numitor crime de onoare cunoscute în comunități religioase islamice, având la bază o simbioză de motive religioase și morale), umanitatea, totuși, ar avea nevoie de integrarea unor exerciții sistematice de etică în formarea și dezvoltarea individuală. Etica ar trebui să rămână o constantă a socialului, o constantă a juridicului, perfectibilă și adaptabilă.

Organizații sociale etic implicate

Pe cât de abstractă ca noțiune și concept, pe atât de vie și prezentă este substanța morală în ființarea zilnică. Reperete etice, pentru individ și societate, în condițiile unui stat de drept, ar trebui să fie sectorul Educației și sectorul Justiției, fără a pretinde asupra unei forme de întâietate și fără a avea intenția de a neglija alte sectoare.

Sectorul Justiției. Justiția, ca exponent al puterii de stat, implicată direct în asigurarea bunei guvernări, are menirea de a soluționa conflictele deduse spre examinare și de a proteja și garanta drepturile omului și interesele sale legitime, inclusiv împotriva abuzurilor comise de agenți ai puterii. În realizarea actului de justiție, judecătorul are o dublă misiune: una de rațiune juridică – care solicită respectarea legii în activitatea profesională (îndeplinirea corespunzătoare a obligațiilor statutare, evitarea conflictelor de interese, motivarea *de jure* și *de facto* a hotărârilor, neadmiterea influențelor externe de natură a-i afecta independența și imparțialitatea) și una de rațiune etică (respectarea normelor etice – diferite de cele disciplinare, în timpul și în afara orelor de serviciu). În realitate, aceste două surse motivaționale privitor la conduita judecătorului nu pot fi totalmente separate; nu de puține ori originea morală a judecății pe baza legii pune la încercare puterea de decizie a judecătorului. Evaluarea probelor și aplicarea legii constituie exigențe obligatorii și nu se pun în discuție, la fel cum nu considerăm necesar a aborda și dezaprobarea pe temeuri morale a faptelor contrare legii. Dar pot apărea dileme etice, în limitele legalității: atunci când este apreciat mobilul comiterii unei infracțiuni, când trebuie delimitată intenția de neglijență la comiterea unei fapte ilicite, când trebuie argumentată individualizarea răspunderii juridice, când are de-a face cu principiile dreptului, cu aplicarea analogiei dreptului, cu spiritul legii, când este examinată chestiunea unui posibil conflict de interese vizând propria persoană, când se ia atitudine publică față de conduita licită sau ilicită a unui coleg judecător (sau a altui profesionist în drept). În general, atitudinile publice ale judecătorilor, subiecți vizați direct de obligația de rezervă, ar fi o veritabilă dovadă de parteneriat moral cu esența activismului civic, în cazuri în care s-ar mobiliza pentru a demasca ilegalități în justiție, presiuni, atacuri asupra sistemului sau asupra unui judecător

individual, pentru a apăra sau a se ralia apărării reputației sau independenței sistemului sau unui judecător în parte ori chiar pentru a recunoaște despre existența unor deficiențe în organizarea și funcționarea justiției - deficiențe nelegate neapărat de încălcarea legii, lucrurile ar putea pur și simplu să nu funcționeze. În mod normal, aceste activități ar trebui să fie inițiate și realizate de organele de administrare judecătorească, (cum ar fi cazul Consiliilor Justiției) sau de asociațiile profesionale ale judecătorilor, ceea ce nu exclude posibilitatea judecătorilor individuali, inclusiv a Președinților de instanțe, de a valorifica platforma comunicare, activism, curaj, personalitate. Sonorizând dilemele justiției, judecătorii ar putea volatiliza acel izolaționism instituțional birocratic și, ca factori de decizie în regim de putere publică, ar putea apropia serviciul public al justiției de utilizatorii săi. Justificarea acestor forme de sonorizare prin prisma principiilor etice s-ar putea să confere un plus de legitimitate și de credibilitate sistemului justiției. Era digitală a facilitat și perfecționat unele procese, dar a accentuat distanțarea oamenilor. Pe când revenirea la valorile moralei în drept ar putea aminti că și judecătorii sunt oameni, trăiesc și simt tot ce este omenesc și își doresc justiție, mai cu seamă atunci când sunt în situația de a înlocui mantia de judecător cu rolul de utilizator al instanței. Și, urmare a supunerii propriului eu unui examen etic retrospectiv, ar fi în măsură a estima realitatea și predictibilitatea așteptărilor legate de funcționalitate, de legalitate, de empatie, de înțelegere.

Sectorul Educație. Sectorul ocupațional al educației și cercetării, la rândul său, are un rol-cheie în configurarea științei dreptului, în gândirea și stabilirea pilonilor unei teorii generale a dreptului, prin asigurarea deopotrivă a dăinuirii în timp a permanențelor dreptului și a adaptării științei la provocările societale ale contemporaneității. O bună guvernare se realizează prin bună educație și acest fapt, pe lângă strategii, logistică, instituții, implică și resurse (umane și financiare). Un stat care nu investește în educație este din start restanțier la capitolul bună guvernare.

Prin educație nu înțelegem îndoctrinare, promovare de ideologii statale, politice, aceasta fiind specific regimurilor autoritare; ne referim, însă, la acel model de predare-învățare, de cercetare științifică etic și valoric fundamentat. Etica în sala de clasă nu caută să manipuleze sentimente, ci să lumineze înțelegerea; etica furnizează un tip de lentilă corectivă, bazându-se pe distincția dintre ce este și ce ar trebui să fie [7]. O atare abordare crește șansele unui exercițiu de cuget în situații de grea decizie: problema trebuie rezolvată, dar nu oricum; și argumentele etice contează. Acest model se pare să fi funcționat în chestiuni sensibile, cum ar fi teste pe animale versus drepturile animalelor, circ cu animale versus circ cu holograme, anumite probleme ecologice.

Promovarea eticii în teoria dreptului ar putea fi atribuită categoriei de responsabilitate socială a omului de știință; interdisciplinaritatea, în acest caz, nu ar trebui să înlocuiască cunoștințe speciale și competențe de bază, dar etica și filosofia științei ar trebui predată viitorilor oameni de știință într-un mod care să permită

soluționarea problemelor impactului distructiv al științei experimentale asupra naturii în sine și a naturii umane [8]. Din context, necesitatea de a coordona direcția de cercetare cu normele etice se referă la științele exacte. Totuși, prin extrapolare, lipsa de coordonare a *teoriei dreptului* cu *etica* nu poate avea impact distructiv asupra *naturii omului*?

Momeala capabilităților de creștere a puterii face din tehnologie un fel de inductor, o bază necesară, dar nu suficientă, pentru multe dintre problemele etice cu care ne confruntăm astăzi. În momentele de adevăr trebuie folosită imaginația morală la luarea deciziei și adoptat stilul uman de conduită [9]. Prin urmare, într-o lume digitalizată avem tot mai mult nevoie de accente etice – atât în tehnologie informațională [10; 11, p.196-200], cât și în teoria dreptului, nu pentru a diminua valoarea acestora, ci pentru a dezvolta gândirea critică, pentru a investi, prin educație, în integritatea viitorilor profesioniști; juriștii și lucrătorii în tehnologii informaționale trebuie, în aceeași măsură, să dețină nu doar o pregătire profesională solidă în domeniul de activitate, ci și o predilecție aparte pentru etică.

Ar fi în măsură o justiție tehnologizată, funcționând pe principii etice, să aibă impact asupra indicelui fericirii oamenilor într-un stat?

Este o întrebare care poate avea doar răspunsuri probabile, fericirea fiind un concept imposibil de încadrat într-o definiție care să unifice toate semnificațiile ei, în special ținând cont de natura sa individuală, subiectivă. În schimb, o justiție echitabilă, nediscriminatorie, exercitată de judecători corecți, integri ar putea spori încrederea sinceră a oamenilor în ceea ce noi, juriștii, numim stat de drept. Evident, asigurarea unui nivel de trai decent – împlinirea nevoii sociale fiind percepută drept o condiție universală importantă a fericirii [12] - este o datorie a statului, cu precădere a legislativului (prin creare de legi orientate social) și a executivului (prin implementarea cadrului normativ respectiv). În schimb, justiția ar trebui să fie fermă în exercitarea misiunii de protecție și restabilire a drepturilor omului, prin prevenirea și curmarea abuzurilor – ale reprezentanților justiției inclusiv. Și acesta este un veritabil act de dedicare, curaj, integritate. Dar și un act de putere morală, care transcende procedura judiciară propriu-zisă – semn că judecătorul este parte a socialului, parte a preocupărilor generale, conștient de valoarea acestor preocupări.

În fine, la baza bazelor se află mediul cultural educația, acel spațiu de formare a abilităților sociale, a abilităților profesionale, dar și a capacităților de rezolvare a dilemelor etice (aplicabile pentru orice individ, ca ființă, ca personalitate). Or, între lumea interioară și lumea exterioară există un tărâm al interpretării, semnificației și valorii, între viziunea pesimistă că nimic nu ne poate schimba și opinia că putem găsi o formulă pentru schimbare pozitivă este un spațiu imens și dezordonat; și aici au loc călătoriile educaționale ale indivizilor [13], aici se petrece examenul de conștiință, aici se manifestă autocontrolul și se face alegerea. Și dreptul la alegere

îl au doar oamenii liberi. Lipsa libertății este una din cauzele nefericirii în întreaga lume; este suficientă o singură privire asupra istoriei comunismului, pentru a aver-tiza despre pericolele statului care-și asumă prea multe [14, p.350].

Toate statele au oameni fericiți și oameni nefericiți [15, p.22]. Educația prin prisma valorilor ar putea fi ghidul cultivării culturii fericii și a autoîmplinirii conștiente prin alegeri etic justificate.

Referințe bibliografice:

1. Thomas Jefferson to the Republicans of Washington County , Maryland, 31 March 1809. [citată 08.03.2022]. Disponibil: <https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/03-01-02-0088>
2. Happiest countries in the World 2022 [citată 08.03.2022]. Disponibil: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/happiest-countries-in-the-world>
3. Helliwell J. F., Hung H., Wang S., Norton M. Chapter 2: World Happiness, Trust and Death under Covid-19, 56p. In: *World Happiness Report 2021* [citată 08.03.2022]. Disponibil: https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2021/WHR+21_Ch2.pdf
4. Constituția Republicii Moldova, nr.1, 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 29.03.2016, nr.78
5. Sachs J.D. Fericirea și dezvoltarea durabilă: concepte și dovezi. În: *Dreptul la fericire. Drept fundamental al omului. Institutul Român pentru Drepturile Omului*. București: Editura I.R.D.O., 2016. ISBN 978-606-8650-04-3. [citată 08.03.2022]. Disponibil: https://irido.ro/pdf/IRDO_vol_Dreptul_la_fericire.pdf
6. Layard R. *Happiness: lessons from a New Science*. [Счастье: уроки новой науки. Trad. Кушнарёва И. Москва: Издательство Института Гайдара, 2012, 416p. ISBN 978-5-93255-333-6. [citată 08.03.2022]. Disponibil: https://biznesbooks.com/components/com_jshopping/files/demo_products/lejard-r-schaste-uroki-novoj-nauki-2012.pdf
7. May W. F. *The Physician`s Covenant. Images of the Healer in Medical Ethics*. Second edition. Louisville, Kentoucki: Westminster John Knox Press, 2000. ISBN 0-664-22274-9. [citată 08.03.2022]. Disponibil: https://books.google.md/books?hl=ro&lr=&id=8RaFsinPusIC&oi=fnd&pg=PR9&dq=May,+W.F.+The+Physician%E2%80%99s+Covenant.&ots=LRmbQHOZ2G&sig=4Z2cquwAgdHkFWKvhquITmXS5tE&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Google Scholar)
8. Saenko N., Voronkova O., Volk M., Voroshilova O. The Social Responsibility of a Scientist: Philosophical Aspect of Contemporary Discussions. In: *Journal of Social Studies Education Research*, vol.10, no.3, 2019, p.332-345.

- [citat 08.03.2022]. Disponibil: <https://www.learntechlib.org/p/216457/> (Google Scholar)
9. Mason R.O. Applying Ethics to Information Technology Issues. In: *Communications of the ACM*, vol.38, no.12, 1995, p.55-57. [citat 08.03.2022]. Disponibil: <https://dl.acm.org/doi/abs/10.1145/219663.219681> (Google Scholar)
  10. Tzafestat S.G. Ethics and Law in the Internet of Things World. In: *Smart cities*, 2018, no.1, pp. 98-120, doi:10.3390/smartcities1010006. [citat 08.03.2022]. Disponibil: <https://www.mdpi.com/2624-6511/1/1/6> (Google Scholar)
  11. Schultz R. A. *Contemporary Issues in Ethics and Information Technology*. USA: IRM Press, 2006, 208p. ISBN 1-59140-781-8 (ebook) [citat 08.03.2022]. Disponibil: http://ce.sharif.ir/courses/91-92/1/ce347-1/resources/root/ebookclub.org__Contemporary_Issues_in_Ethics_and_Information_Technology.pdf
  12. Shin J.E., Suh E.M., Eom K., Kim H. S. What does „happiness” prompt in your mind? Culture, word choice, and experienced happiness. In: *Journal of Happiness Studies*, 19(3), pp.649-662. [citat 08.03.2022]. Disponibil: https://ink.library.smu.edu.sg/cgi/viewcontent.cgi?article=3611&context=soss_research (Google Scholar)
  13. Suissa J. Happiness Lessons in Schools. In: *Journal of Philosophy of Education*, 2009, vol.42, no.3-4, pp.575-590. [citat 08.03.2022]. Disponibil: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1480472/1/Suissa2009Lessons.pdf> (Google Scholar)
  14. Layard R. *Happiness: lessons from a New Science*. [Счастье: уроки новой науки. Trad. Кушнарева И. Москва: Издательство Института Гайдара, 2012, 416p. ISBN 978-5-93255-333-6]. [citat 08.03.2022]. Disponibil: https://biznesbooks.com/components/com_jshopping/files/demo_products/lejard-r-schaste-uroki-novoj-nauki-2012.pdf
  15. Huib Wursten. Culture and „happiness” – some reflections. In: *Journal of Intercultural Management and Ethics*, 2018, no.3 pp.19-30. [citat 08.03.2022]. Disponibil: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=700054> (Google Scholar)